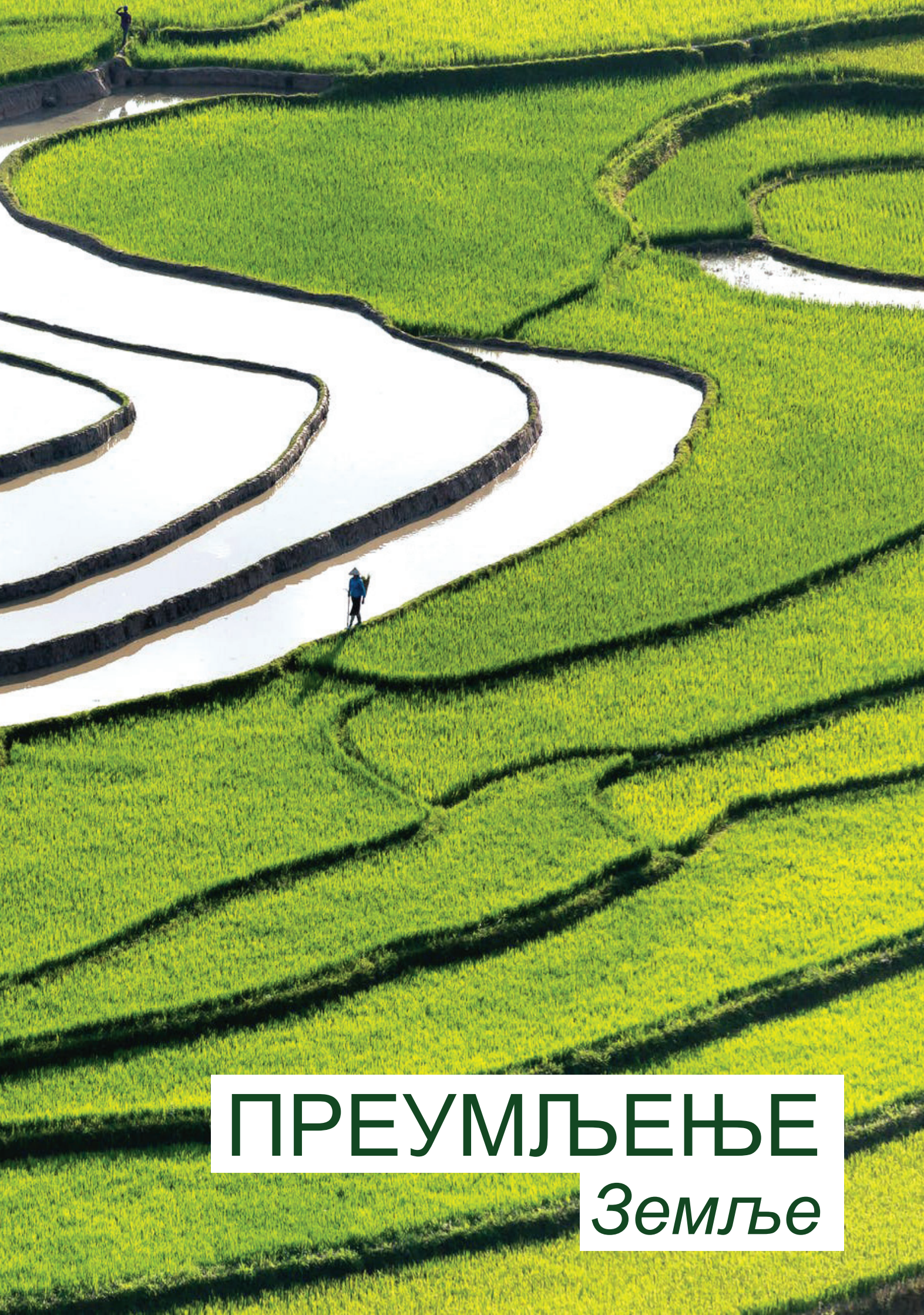

По глави читаоца

Илустрација (Pexels Quang Nguyen Vinh)

ПРЕУМЛЪЕЊЕ
Земље

Предраг Слијепчевић је заговорник „еволуцијске епистемологије“, засноване на принципима да су живи системи сузави знања, да је еволуција процес стјецања знања и да сви облици стјецања знања дијеле неке заједничке карактеристике. Слијепчевић, међутим, иде даље спекулирајући да је „интелигенција капацитет организма да прикупља информације о околишту, обрађује их у себи и преноси у фенотипске облике“.

Амир Музур

Људи који се не баве знаношћу знају често гајити према знаности страхопоштовање, готово апсолутно, чак и када имају резерве према знанственицима. Они који се данас баве знаношћу, пак, не могу се називати мислећима ако нису критични према знаности. (То што се у данашњој знаности уопће може бити немислећим, друга је ствар: милијуни најамних радника у тисућама лабораторија широм свијета упрегнути су у производњу нечега чији почетак нити крај сами уопће не сагледавају). Критичност притом није ни у как-вој корелацији с успјехом, будући да је успјех у знаности, првенствено у западној, али све више и у источној хемисфери, и сам толико релативизиран или клишејизиран да га је тешко дефинирати.

Предраг Слијепчевић, рођен 1962. у херцеговачком Гацком, дипломирао је, магистрирао и докторирао у Сарајеву, од 1992. радио на Cambridgeu, у Leidenu и шкотском St. Andrewsu, да би се напољетку, 1998, скрасио као предавач при Свеучилишту Brunel у Лондону. Биолог понавјише заинтересиран за кромосоме, теломере и еволуцију, солидан је знанственик с преко 3.000 цитата у бази Гоо-

gle Scholar и чланком објављеним у часопису Nature. Слијепчевић би, с таквом каријером, могао бити дивним просјечним знанствеником на Западу: његове би пројекте финансирали разни фондови, национални и еуропски, а он би држао позвана предавања у егзотичним земљама, па и његовој Босни. Међутим, Слијепчевић иде у ред оних мислећих знанственика којима није свеједно што се око њега збива и ради, од оних који не пристају на играказ који храни само тијело, али супримира душу.

И тако је Слијепчевић постао херетик, деконструктор и демистификатор хипокризије знанственог mainstreama и гласно говорник тисућа других (исто)мислећих знанственика. Разоткрио се већ у својој, врло запаженој књизи „Светац и грешник: како злоупотребљавамо науку и будућност човјечанства“ (Нови Сад, Академска књига, 2018.). Његово ново дјело, радно насловљено „Преумљење Земље“, нека је врст наставка књиге, руковет (интерпретацијских) есеја који је надопуњују као што Мухамедови хадиси надопуњују муслимански Куран или Гемара жидовску Мишну.

Слијепчевићеви су есеји стилски атрактивни: лежеран, Слијепчевић, као и сви добри писци, не бјежи од конфесионалног изношења двојби, искустава, приватности. „Потпорни апарат“ фуснота или референци није крут и ослања се на свега неколико аутора, не претендирајући на „потпуност“ и, као и у многим значајним дјелима (рецимо, америчког оца биоетике, Vana Renseallera Pottera), понекад уопће није јасно који дио предлаже аутор, а који је преузет од његових узора: истина нема аутора, већ само своје препознаватеље. Разграничене нису ни идеје ни епохе: идеје се, штовише, у неким есејима помало и „преклапају“, а аргументи понављају, као да желе чвршће испреплетити вез есеја који вапе за промјеном свега – свијести, тумачења, понашања. Далеко од тога да је стил уједначен и избрушен: час (сувишно) објашњава „слијепу пјегу“ и преводи наслов

часописа Nature, час описује технику Q-FISH-хибридизације in situ при проучавању теломера. Па ипак, тај исти стил одаје дух далеко изнад просјечног знанственог, комбинирајући балканско искуство и не-само-западњачку лектуру (Б. Миљковић, В. Попа, па и сага о Топаловићима), резултирајући управо белетристичким талентом.

***Микроби, кукуци, биљке
– за Слијепчевића су све то
подцијењене културе које
показују више интелигенције у
учењу и комуникацији
– међусобној и међуврсној
– него људи. Људи, с друге
стране, својом препотенцијом
воде властиту врсту према
самоуништењу. (Као што се
Слијепчевић пита могу ли
„сијачи смрти“ уопће
разумијети живот).***

Што, заправо, Слијепчевић заговара? У својим есејима о повијести, филозофији, социологији, политици и етици знаности, он склада лирску похвалу бактеријама, микробима као најприлагодљивим бићима која нас, људе, користе као векторе и једина су, заправо, способна колонизирати свемир. Од људи су, по Слијепчевићу, паметнији и мрави – изумитељи пољопривреде базиране на гљивицама и градитељи градова који се не могу мјерити с људским, или пчеле – практиканти учинковитије подјеле рада и друштвеног уређења. Микроби, кукуци, биљке – за Слијепчевића су све то подцијењене културе које показују више интелигенције у учењу и комуникацији – међусобној и међуврсној – него људи. Људи, с друге стране, својом препотенцијом воде властиту врсту према самоуништењу. (Као што се Слијепчевић пита могу ли „сијачи смрти“ уопће разумијети живот, тако се и талијански биолог-биоетичар Menico Torchio питао постоје ли на Земљи уопће интелигентна бића). Што-

више, западно тумачење организма је погрешно: човјек се супротставља природи умјесто да биосферу схвати као природни ум, организам чији је и он дио. (Слијепчевић овдје пристаје уз идеје Gregoryja Batesona који је овакво тумачење назвао „епистемолошком грешком“: човјек не може а да се не присјети Potterova сличног концепта „кобног пропуста“ – fatal flaw).

И кад Слијепчевић иде даље, називајући „све животињске врсте, укључујући и нас, само потрошачима биолошких енергетских ресурса које из соларне енергије производе биљке“, као да чује Torschiov ехо о човјеку као хомеотермном бићу које консумира енормне количине енергије у односу на хетеротерме и стога „дуксузу за екосустав“.

Укратко, за Слијепчевића, организми нису дефинирани само генима и околишем, већ стално уче, комуницирају и тако ПРОИЗВОДЕ околиш (што неодољиво подсећа на парољу омладинских радних акција из времена комунистичке Југославије: „Ми градимо пругу – пруга гради нас“). Рецепт који Слијепчевић нуди за спас од погубног редуccionизма је комбинација конвенционалне знаности с филозофским инстинктом (спекулацијом), како би се природа могла схватити у мјери у којој нам је то уопће могуће.

Предраг Слијепчевић није тек (уобичајени) црни касандрински прогнозер цивилизације и сцијентоскептик: он је истодобно бактериоцентрични деконструктор антропоцентризма, интелектуални (љевичарски) провокатор, ругалица људској „памети“ и бахатости, величатељ рокенрола као фактора надмоћи Запада над источним деспотијама, борац против геронтократске дволичности. Међу необичним „јунацима Слијепчевићеве улице“ има мјеста за Александру Елбакјан – оснивачицу Sci-Huba, платформе за илегални приступ знанственој литератури, Вова Dylana и Зуку Џумхура. Биологија, за Слијепчевића, одједном води у расправу о демократији (пчели-

њој, али и људској), а с времена на вријеме, човјек има осјећај да га аутор учи изнова абецеди гледања на свијет и живот (одатле врло погођен наслов и новокованица „преумљење“, које ће у енглеском можда постати re-minding).

У једноме часу, Слијепчевић у рукопису спомиње и биоетичаре: у прошлој књизи („Светац и грешник“) то није учињено, али сада је, једноставно, морао, одавно скренувши на пут којим кроче управо они који одбацују mainstream диктиран из washingtonskog Института за етику Kennedyjevih. Однос биолога-еволуциониста и биоетике и иначе је врло комплексан и интригантан. Rolf Löther, биолошки, еволуцијски и таксономијски филозоф који је 1997. „ископао“ из заборава Fritza Jahra (1895-1953.), њемачког теолога и учитеља који је 1926. први употребио ријеч „биоетика“, скренуо је на њ позорност управо у реферату насловљеном „Еволуција биосфере и етика“.

Van Rensselaer Potter (1911-2001.), свеучилишни професор из Madisona који је око 1970, не знајући за Jahra, „изнова“ сковао ријеч „биоетика“, очекујући од ње да премости разлике између биологије и хуманистичких знаности, као биокемичар се с Darwinovim дјелом поближе упознао тек са 47 година, купивши рабљено „Подријетло врста“, али је касније толико потпао под Darwinov утјецај да ће Fernando Pascual Potterovu биоетику назвати „еволуционистичком механистичком антропологијом“.

И многи Potterovi узорци дијелили су интерес и фасцинацију еволуцијском идејом. Исусовац, палеонтолог и филозоф Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955.), „еколошки теолог“, познат је по оригиналном комбинирању еволуцијске и кршћанске доктрине. По Teilhardu, наиме, свијест еволуира и захтијева заједништво („унанимизацију“), с коначним циљем у „Точки омега“ – заправо Богу. Theodosius Dobžanski (1900-1975.), амерички еволуционист украјинскога подријетла, премда декларирани православац, окомио се на религијско устрајање на креационизму, а Pottera је поучио да нема тог био-

лошког закона који би јамчио просперитет, па ни опстанак човјека, те да се том „природном недостатку“ може одупријети само уједињена људска памет.

Међу бројним мислиоцима и активистима, на Pottera је утјецао и Lester Brown (р. 1934.) својим концептом „околишне еволуције“, као и Conrad Hal Waddington (1905-1975.), британски развојни биолог и анимални генетичар (и марксист) који се залагао да свака генерација развија властиту етику као неку врсту „свремене дисциплине“ („биолошку мудрост“; „супраетику“) која рефлектира проблеме свога доба.

Поткрај живота, Potter ће, међутим, показати значајан заокрет у својим ставовима о еволуцији. Схвативши да човјек мора бити „паметнији од природне селекције“, писат ће о нужности „деликатне равнотеже између биолошке и културне еволуције“, указивати на значај еволуцијске психологије, па чак и истицати упитност оптимизма повезаног с биолошком еволуцијом. Дјеломично под утјецајем Dobžanskog, утврдит ће да еволуција не узима у обзир дугорочност већ форсира гене који се брину о краткорочном опстанку и пробицима те посједују прилагодљивим и флексибилним фенотипом, што ће назвати „кобним пропустом“ (fatal flow). Ови су ставови били знатно различити у односу на оне с почетка каријере, када је, у позваном гостујућем предавању на Свеучилишту Британске Колумбије у Vancouveru, 1957, поручио теолозима да „проуче биологију и уклопе њена открића у властиту филозофију“.

И неки од мислилаца новије генерације кренули су, баш као Potter, од еволуције и стигли до биоетике. Предраг Слијепчевић је заговорник „еволуцијске епистемологије“, засноване на принципима да су живи сујави сујави знања, да је еволуција процес стјецања знања и да сви облици стјецања знања дијеле неке заједничке карактеристике. Слијепчевић, међутим, иде даље спекулирајући да је „интелигенција капацитет организма да прикупља информације о околи-

Природа (Pixabay)

шу, обрађује их у себи и преноси у фенотипске облике”. Темељна јединица интелигенције је прокариотска станица, док су остали облици хијерархијски дефинирани све до биосфере. Чак и кад не спомиње биоетику, Слијепчевић се промишљањима о међудјеловању јединке и околиша приближава не само Potterovim темама, него и ставовима, примјерице о идеји као темељној јединици културне информације или „културној DNA”.

Daniel Piedra Herrera, тајник кубанског Националног биоетичког повјеренства и Академије знаности, докторирао је биологију, а Potteru се окренуо наглашавајући управо Potterove занемарене идеје о кибернетици – природном одабиру учинковитих суштава повратне спреге, механизму прилагодљивог надзора исл. – дакле, о еволуционистичким елементима аплицираним на станичној разини једнако као и на разини организма или друштва.

Јасно је да се овом површном променом идеја не може исцрпити указивање на сличности између бројне скупине биолога који су, у разним временима, долазили вијугавим путем до биоетике. Међутим, међу тим „вијугањима” ипак се може уочити неке разлике.

Fritz Jahr, како исправно уочава, примјерице, Eve-Marie Engels, не залази дубоко у Darwinovo учење и зазива га само кад

жели акцентуирати важност знанствене перспективе и опћенито знања у биоетичком промишљању те знанствену потврду неких сличности човјека и животиње. Дакле, очекивано, Jahr уопће не инсистира на повезаности еволуције и биоетике. Potter, Слијепчевић и Piedra Herrera, међутим, у биоетици или од биоетике траже првенствено законитости еволуције, дакле правилног напретка темељеног на интерактивном искуству и разуму.

На спекулативној разини, човјек се може запитати што је пресудно да се неки мислиоци упуте интелектуалним ходочашћем које води од биологије, а завршава биоетиком? Могли бисмо их назвати „авангардним”, дакле, онима који се не задовољавају биологијском разином спекулације, већ слиједе етику биологије као својеврсну метабиологију. Вјера у еволуцију свакако подразумијева становит ступањ склоности к егзактном, али и нестрпљивог оптимизма који гледа према бољему и савршенијему, и то према бољему који природа фаворизира према јасним правилима о учинковитости и прилагодљивости околишу – дакле, самој природи.

Тај детерминизам предзнака, правца и карактеристика универзалног прогреса може задовољити неке природознанике, али свакако не и мистике, скептике, филозофе-песимисте, хермети-

чаре, па ни теологе попут Jahra. И аналитички филозофи боље прихваћају еволуционистику од херменеутичара, премда могу заговарати међуутјецај биолошког и културног развоја. (Није ли и Marx послао Darwinu свој „Капитал“ с посветом и захвалом на корисним идејама?) Да се притом може догодити преокрет у тим увјерењима, да се безгранична вјера у мудрост природе може замијенити под утјецајем проматрања и искуства, показују примјери како Dobžanskog, тако и Pottera: њихов „заокрет“ и губитак повјерења у природну памет, међутим, не води у опћенити губитак оптимизма, већ у грађење оптимизма на другим темељима – на утопизму повјерења у људску памет. Тиме се „њихова“ биоетика, колико год је покушавали учинити егзактнијом него „чисти“ филозофи-биоетичари, и опет претвара у облик вјере.

Могла би се Слијепчевићу приговорити једна мала, али битна недоследност: његово одушевљење „серендишношћу“ у знаности, па и финално величање балканског менталитета који фаворизира „оптимум“ у односу на „максимум“, није у складу са Слијепчевићевом подршком астроному Fredu Hojlu („Wherever science is fed by too much money, it becomes fat and lazy“).

Није чудо, стога, да Potter, у свом последњем обраћању видео-врпцом, упућеном судионицима конференције 2001. у Хрватској, каже да није било исправно биоетику назвати знаношћу и да је он сада разумије као „религију засновану на природи“. Јер, вјера у боље је само вјера која пуно лакше проналази ослонац у нама него у свијету око нас. Ако под „еволуцијом“ подразумевамо сталну мијену, вјеројатно нећемо погријешити: међутим, ако еволуција за нас има (позитиван) предзнак, дакле, ако је мијешамо с вриједностима (а управо тиме се ба-

ве етика односно биоетика), улица у коју смо ушли могла би се показати слијепом и врло разочаравајућом.

Баш као „прави“ биоетичар, Слијепчевић захваћа и у теме које су шире од „биолошких“: рецимо, када, анализирајући „леонардовски синдром“, закључује да је свестраност у некомпетитивном окружењу (до Ренесансе) могла бити предношћу, а данас се, углавном, сматра маном која не-концентрацијом и притиском временских рокова хендикепира људе попут Roberta Hojuka у борби против Isaaka Newtona.

Могла би се Слијепчевићу приговорити једна мала, али битна недоследност: његово одушевљење „серендишношћу“ у знаности, па и финално величање балканског менталитета који фаворизира „оптимум“ у односу на „максимум“, није у складу са Слијепчевићевом подршком астроному Fredu Hojlu („wherever science is fed by too much money, it becomes fat and lazy“). Тражење „оптимума“ и лежерност ближе су идеји Мирослава Радмана да знаност, ако жели досегнути стварне успјехе и битно знање, мора бити „расипна“... Слијепчевићева је најновија књига пуна похвала, поука, поука: глобалнознанствено и колективно-институцијски, ова књига не мора значити много, али, индивидуално, ономе тко је чита отворена ума (open-minded), увелике ће помоћи пресложити и ојачати властите ставове о себи, животу и друштву.

Насловна страна књиге